

НОВІТНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС**І.В. Мусієнко**

Чернівецький університет

ВИТОКИ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕНТАЛЬНОСТІ ГРЕГОРА ФОН РЕЦЦОРІ (ЗА КНИГОЮ “КВІТИ В СНІГУ”)

Творчість Греґора фон Реццорі унікальне явище в літературі ХХ ст. Витоки цієї унікальності письменник вбачав у своєму походженні з Буковини, краю, де мирно співіснували найрізноманітніші мови, етноси і релігії, де жили і творили багато видатних письменників – українських, румунських, німецьких, єврейських.

Греґор фон Реццорі є одним з небагатьох буковинських німецькомовних літераторів, які мали німецьке походження. Він зробив серйозний внесок у розвиток літератури Буковини, сприяв тому, щоб Буковина стала добре відомою німецькомовній публіці. Створений ним образ екзотичної країни Маґрібінії дав серйозний поштовх для інтенсифікації вивчення історії й культури Буковини. Ім'я Реццорі, поряд з іменами буковинських німецькомовних майстрів художнього слова Пауля Целана і Розі Ауслендер, найбільш знане в світі. Серце Реццорі, за його визнанням, належало Буковині. Цей мальовничий край і його народ стали основними героями багатьох книг письменника, а його “Маґрібінські історії” не могли б з'явитися на світ, коли б Чернівці не були рідним містом їх творця. Особливий дух мультикультурного міста, на вулицях якого можна було почути оповідки й анекдоти багатьма мовами Південно-Східної Європи, чарівні казки няні Кассандри, корінної буковинки, й, безумовно, талант письменника, його почуття мови, закоріненість у полікультурному середовищі, стали тим субстратом, на якому зросла особлива, незрівнянна мова Реццорі – надзвичайно багата, з величезним словниковим запасом, рідкісна в сучасній німецькій літературі.

Читачів Реццорі приваблюють легкість стилю, позбавлений догматизму і ортодоксальності розум, уміння спостерігати і аналізувати, передавати найтонші порухи душі, а також іронія і здоровий сарказм, які завжди є теплими й людськими. К.Р.Ґейб навіть винайшов для визначення унікальної майстерності оповідача, його особливого стилю новий термін – “реццорік” [7]

Греґор фон Реццорі в одному зі своїх інтерв'ю зауважив, що він мав

дві батьківщини – колишню Австро-Угорську імперію, яка припинила своє існування після Першої світової війни і залишилася духовною батьківщиною письменника, і Буковину – край, де він народився і провів дитинство, і якому подарував свою любов, своє серце. Він не зміг знайти себе в своєму часі, з іронією називаючи себе “живим анахронізмом”. Реццорі казав, що він до кінця залишиться австрійцем, причому громадянином старої Австрії, наголошуючи, що він – “староавстрієць”.

Втративши реальну батьківщину – і Дунайську монархію, і Буковину, яка після багатьох змін прапорів і державної приналежності загубила свій особливий дух і перетворилася для Реццорі в міф, складений з дитячих спогадів та історій про країну Магрібінію, письменник став “людиною без батьківщини”, якому були близькі ідеї космополітизму.

Перший серйозний успіх прийшов після появи “Магрібінських історій”. Але доля зіграла з письменником злий жарт – найбільший його успіх перетворився у найбільшу проблему. За Реццорі закріпилася слава розважального автора легкого жанру, і коли він представив на суд публіки серйозні, проблемні твори, йому не повірили, їх читали іншими очима – через призму стійкого літературного кліше Реццорі-пересмішника. Для багатьох він так і залишився тільки оповідачем веселих анекдотів, а коли автор писав про те, чим боліла його душа і що спостерігав його гострий розум – його не розуміли.

1994 р. Реццорі зізнався: “Я хотів би бути німецьким письменником”. У нього, як у людини без реальної батьківщини і довгий час навіть без громадянства, залишалася єдина батьківщина – німецька мова – та стихія, яка пов’язувала його минуле й сьогодення, втрачений світ колишньої батьківщини Австро-Угорщини і рідної його Буковини з сучасними Німеччиною та Австрією, громадянином якої він став. Реццорі казав про себе: “Я палкий німецький патріот”. Та німецька критика не поспішала занести його в свій літературний пантеон і визнати класиком, що боляче ранило Реццорі, який постійно намагався зняти з себе тавро розважального письменника і довести свою приналежність до німецької літератури.

Таке ставлення до творчості Реццорі можна пояснити, виходячи як із особливостей німецької літератури, так із стилю, мови, світобачення самого автора. Німецькому суспільству ніколи не вистачало здорової самоіронії та самокритики. Зображення ж Німеччини в романах Реццорі “Едіп перед Сталінградом” та “ Ідіотський путівник по німецькому суспільству” були гостро сатиричними. І ця сатира діяла як скальпель хірурга – безжалісно і в то й же час милосердно, даючи шанс суспільству позбутися своїх хвороб. Реццорі зауважував, що ненімецькими явищами в літературі є сатира, аналітичність і відсутність моралізаторства – риси притаманні його творчості.

Письменник визнавав, що він думає і пише не так, як це загальноприйнято в Німеччині, його способи мислення і реагування не німецькі. Хоча він віртуозно володіє німецькою, він складає враження не німця. Цей феномен має коріння в біографії автора, його походженні з Дунайської монархії, з Буковини. Реццорі писав, що в його староавстрійському спадку було щось від бароко, він багато успадкував від батьків, від свого рідного міста, від літературних традицій його юності і тому він є "автором, що перетягує епохи".

Творчість письменника набагато більше знана і цінована за межами Німеччини і Австрії, в інших країнах, передусім в Італії та США. Автор був відзначений багатьма серйозними літературними преміями. Сам же Реццорі високо цінував таких письменників, як Й.В.Гьоте, Т.Манн та В.Набоков і без зайвої скромності вважав їх своїми колегами. Він визначав себе як літератора ХІХ ст. на порозі ХХІ ст.

Що ж стосується українського літературознавства, то до останнього часу для нього творчість Реццорі була "terra incognita". В радянський період історії України і Буковини космополіт, скептик, дещо скандальний, за тодішньою фразеологією "буржуазний" автор був знаний лише в невеличкому колі фахівців. Його книжки не доходили до Буковини, наштотуючись на залізну завісу цензури і заборон, творчість замовчувалася і не вивчалася. Тільки після проголошення незалежності України Реццорі знову повернувся на рідну Буковину і читачі отримали можливість ознайомитися з його творами, щоправда, лише в оригіналі. Справжнім проривом завіси мовчанки і незнання над цим талановитим автором став перший переклад Реццорі українською мовою, буковинським літературознавцем і перекладачем Петром Рихлом. "Магірбінські історії", які були видані в Чернівцях 1997 р. українською мовою, одразу ж привернули увагу широкого загалу, а ґрунтовна післямова П.Рихла "Магірбінський міфотворець", що містила незнані досі читачам відомості про життєвий і творчий шлях письменника, наблизила Реццорі до Буковини й буковинців, відкрила їм замовчаний і забутий світ високохудожньої німецькомовної літератури їх рідного краю [2]. Здійснився акт історичної справедливості щодо письменника, який зробив Буковину та її жителів основними героями багатьох своїх прекрасних творів і доклав багато зусиль, щоб цей благодатний край був знаний в Європі і світі.

Особливості ментальності письменника, його світовідчуття, пов'язані з австрійською спадщиною Реццорі, з його дитячими роками, проведеними на Буковині. У своїх останніх творах – новелі "Лебідь" і в "Старечому бурчанні" автор визнає, що в основі його літературної творчості були як втрата самого дитинства, так і втрата світу дитинства. В автобіографічних романах письменник аналізував витoki особливостей свого менталітету, своє коріння.

Значнішим щодо цього є роман "Квіти в снігу". Автор назвав його "портретними замальовками до автобіографії, яку я ніколи не напишу". Роман є найпоетичнішим з усіх, створених Реццорі. В ньому він відкрився з несподіваного боку – як автор чутливий, меланхолійний, що здатний відтворити в слові найтонші порухи людської душі. Критиком С.Шоманом книга була названа одним із найкращих і найпереконливіших автобіографічних творів німецької літератури [16]. Німецький літературознавець Г.Берґель вважав, що ця книга є найкращою з усіх романів Реццорі і вона одна може стати виправданням всієї творчої діяльності письменника [6, с.119]. Високу оцінку цьому творові давали й інші критики – М.Кланська [9], Отто Ф.Беер [3], К.Яштал [8], К.Маґріс [10; 11], Х.Постма [12].

Але на загал дослідження роману "Квіти в снігу" носять фрагментарний характер і не охоплюють всього кола проблем, які поставлені автором. Хоча твір присвячений Буковині, в українському літературознавстві, в тому числі й буковинському, також відсутній серйозний критичний розгляд цього роману. Таким чином, незважаючи на його високі художні якості, а також на важливість цього твору для розуміння витоків особливої ментальності Реццорі, він є недостатньо вивченим. Отож постає завдання: дослідити вплив "австрійського спадку" на творчість письменника та показати витoki особливої ментальності Реццорі, простежити його зв'язок з Буковиною.

Ґреґор фон Реццорі д'Ареццо народився 13 травня 1914 р. в Чернівцях, в родині Гуго фон Реццорі, архітектора й художника буковинського релігійного фонду, радника консисторії. З Буковиною Ґреґор фон Реццорі пов'язаний кровними узами по материнській лінії. Його батьки переселилися сюди з Відня одразу ж після одруження, коли батько майбутнього письменника, як службовець Австро-Угорської монархії, отримав призначення на службу в буковинський релігійний фонд. Дитинство Ґреґора збіглося з Першою світовою війною, розпадом Австро-Угорської імперії, які знаменували злам епох. Мальовничі Чернівці з їх унікальною етнічною, мовною, культурною строкатістю і особливим духом "всесвітнього міста", де пройшли дитячі роки письменника, і сам злам епох, який відбився на свідомості, психології, житті мільйонів людей, і стали основними темами його творчості.

Війна і розпад Дунайської монархії визначили нові історичні реалії, які треба було усвідомити і до яких належало пристосуватися. Реццорі писав: "Розпалося більше, ніж одна імперія: загинув цілий світ. Було так, як нібито з кінцем кайзерівсько-королівської Австро-Угорщини вимкнулося світло, яке до того золотило дні" [13, с. 19].

Для людей, що були вищим класом в Австро-Угорщині і мали в цій країні все – маєтки, гроші, високий суспільний статус, які виховувалися

на високих зразках культури Дунайської імперії, цей злам епох виявився дуже драматичним. Вони стали тими, ким після Другої світової війни були мільйони європейців: "Біженці, вигнанці, одвійки у вихорі часу" [13, с. 19]. Зміна дійсності була настільки непередбачуваною, раптовою і незбагненною, що дехто сприймав її як жахний сон. І багато людей не хотіли прокидатися і заглиблюватися в нові реалії, які оточували їх, ішли по життю ніби "блукаючи у мріях через відчужену реальність" [13, с.71]. Втративши сьогодення і майбутнє, вони міцно трималися за минуле. Реццорі писав: "Ми росли серед міфів утраченої чудової старої дійсності" [13, с. 19].

Перша світова війна порушила звичний світовий порядок. Старий світ, на думку Реццорі, також не був ідеальним, він не був найкращим з усіх світів. Але, зауважує письменник, "він давав все ж таки цивілізації кредит. Мясорубки Іпра і Танненберґа, пекло ураганного вогню Вердена та Ізонцо ґрунтовно знищили такі ілюзії. З примарного ландшафту бомбових кратерів і окопів виникла порода людей, чьому ландрству більше не існувало перепон. Сталіну і Гітлеру було розв'язано руки" [13, с.71].

Родина Реццорі після розпаду Австро-Угорщини, не змінюючи місця проживання, опинилася в іншій країні, з іншою мовою, культурою, законами, традиціями. Вона своєю батьківщиною вважала лише Австрію, Відень, була вихована на засадах західноєвропейської культури і тому в королівській Румунії почувала себе, як британці в залишеній Англією колонії, тобто жила, як у вигнанні, в екзилі. Батько часто говорив, що він є залишеним службовцем в залишеній колонії, постійно повторював: "Ми тут залишені як носії культури" [13, с. 176]. Для батька і матері країна, в якій вони жили, мала тимчасовий і фіктивний характер. Реццорі згадував, що й діти, яким повторювали, що їхнє коріння не в цій землі, також не були вільними від скепсису до країни, балканський характер якої при нових правителях проявлявся дедалі сильніше. Віденські родичі з боку матері називали своїх буковинських кривних не інакше, як "загнані у рабське ярмо".

Письменник, як і члени його родини, так само боляче переживав історичні катаклізми епохи. Він народився за кілька місяців до початку Першої світової війни і на його долю випало стати дитиною перехідного періоду, смутних часів. За влучним зауваженням критика Клаудіо Маґріса, Реццорі "1914 року народився запізно, щоб пізнати дійсність цісарської імперії, і зарано, щоб можна було її зігнорувати" [10, с.42]. Письменник виховувався в традиціях Дунайської монархії. Його походження, погляди батьків, його мова, виховання – все це не могло не сприяти тому, що він на все життя залишився патріотом старої Австрії. Розпад імперії, перетворення її в міф, в "екс-імперію", залишили письменника людиною без громадянства. В інтерв'ю у газеті

"Die Welt" у 1997 року Реццорі сказав: "Мою австрійську батьківщину я розглядаю більше як абстрактну чи духовну батьківщину, якої не існує в реальності. Я міг би з таким же успіхом сказати: "civis Romanus" – я громадянин імперії, якої не існує " [14, с. 9].

Син Реццорі, Еццеліно, згадував, що коли батько розповідав їм про своє дитинство, виникала картина міфічної батьківщини, яка назавжди зникла, з якої він, подібно до Одиссея, заблукав у сьогоденні [17, с. 42]. Реццорі ж сам не раз повторював, що історія не раз пересувала його туди і сюди [6, с. 1]. Все життя письменник прожив як людина не з сучасної її епохи, з відчуттям того, що його світ загинув. "Він жив, – розповідав Еццеліно, – за власними законами, як суверен, який нікому і нікому не підкорявся" [17, с.42].

Письменник називав себе "живим анахронізмом", бо його батьківщина зникла з географічних карт, її не було ні на Сході, ні на Заході. Він, вихований на традиціях старої Європи і пройнятий її духом, з втратою батьківщини не втратив її традицій, її культури, її духу. Письменник став живим носієм її культурної пам'яті, останнім протоколістом старої епохи. Реццорі знайшов оригінальну назву для свого життєвого визначення – паромник, "перетягувач епох" ("Erochenverschlepper"). Це улюблене слово Реццорі критик Х.Постма розшифровує так: "Позначення для манери поведінки, яка... бере з собою в сучасність стару культуру або, можливо, також стару цивілізацію" [12, с. 5-6]".

Пошуки Реццорі свого "я", адекватності його тій епосі, в якій він жив, складніші, ніж у членів його родини. Перебування на Буковині після розпаду монархії розглядалося ними як заслання. І справа не тільки в тому, що вони з деякою іронією та скепсисом ставилися до королівської "Великої Румунії", яка захопила цю територію, до нових порядків, до балканської культури і т.і. Для них і сама Буковина, її народ, вся ця етнокультурна суміш була чужою. Вони не змогли і не захотіли зрозуміти її душу, не змогли полюбити її так, як це зробив Греґор.

Реццорі пояснює причину розходження між ним і сестрою Інґою тим, що вони належали до різних цивілізацій. Вона – дочка блискучої імперії, він, що народився на чотири роки пізніше, в епоху спустошення, – став сином держави-наступниці, яка вважалася Балканською країною. Сестра була дочкою західного світу, їй, писав Реццорі "ніколи не вдавалося повністю відчути себе вдома серед тих, хто носив баранячі кожухи і сардаки, серед опереткових військових, що брязкали шпорами, в середовищі насиченої часником провінційної елегантності" [13, с.42]. Тому вона з такою легкістю і поїхала з Буковини, без туги і жалю за цим краєм, що боляче вразило Реццорі, який, будучи міцно пов'язаним із Буковиною, навіть назвав її зрадницею [13, с.235].

Любов до Буковини, за зізнанням Реццорі, у нього виховала Кассандра, його няня, добрий ангел, захисниця, чудова оповідачка

казок, корінна буковинка. Вона стала для Греґора другою матір'ю, а її молоко передало йому всю силу землі предків, яка назавжди стала рідною і для нього.

Кассандра – образ жінки, що втілила в собі буковинський феномен – феномен багатонаціонального регіону, де представники різних націй і етносів, густо перемішані на невеличкій території, легко сприймають звичаї, мову одне одного і де етнічні взаємовпливи так глибокі, що іноді неможливо точно встановити національність людини. Реццорі ніколи і не дізнався, хто ж була його няня Кассандра – гуцулка чи румунка. Національність Кассандри неможливо було також визначити і за її мовою. Вона розмовляла так, як і переважна більшість жителів Буковини – на суміші мов усіх націй, які проживали на цій землі. Хоча за австрійських часів офіційною мовою була німецька, нею добре володіли тільки міські жителі, які належали до вищих соціальних груп, а чим далі від міста, тим менше нею користувалися. Кассандра ж, володіючи лексичним мінімумом усіх мов, які співіснували на Буковині, могла спілкуватися і знаходити порозуміння в усіх населених пунктах, де вона була: "Кассандра, яка кожною мовою розмовляла тільки приблизно вірно, висловлювалася уривками румунською, українською, польською, угорською, також турецькою та єврейською, часто підкреслюючи сказане ґротескною ґримасною мімікою і примітивною наочністю, яку всі висміювали, але розуміли" [13, с. 11].

Вплив такої чудернацької мови Кассандри на її вихованця, майбутнього письменника, важко переоцінити. Реццорі пізніше визнавав: "Можна сперечатися, що я вигодуваний молоком Кассандри, її ж мовою – без сумніву" [13, с. 50]. Письменник згадував, що іноді він один з усієї родини міг повністю зрозуміти і перекласти слово за словом те, що говорила няня, звеселяючи батька та інших членів родини. Але ці лінгвістичні розваги мали величезне значення для розвитку у юного Реццорі чуття мови, мовної свідомості, пам'яті, дуже допомогли йому в серйозному оволодінні мовою, в умінні вслухатися і замислюватися над кожним написаним словом.

Кассандра була надзвичайно талановитою оповідачкою казок. Вона знала їх безліч, і в зрілі роки Реццорі знаходив ці казки в різних фольклорних збірниках, антологіях, а одну навіть у Достоєвського. "Кассандра знала всі, що там були записані, а нерідко й більше того, – згадував письменник, – і вміла їх так розповідати, ніби вони відбувалися перед моїми очима. Зайвим є казати, який спадок вона мені цим заповіла" [13, с.55].

Образність, соковитість мови простої селянки, няні письменника, велика кількість порівнянь, метафор, епітетів, різних стилістичних засобів, стала невичерпним народним джерелом збагачення мови Реццорі. Надзвичайне багатство його мови, її виразність, життєва сила,

далека від академічної сухості, мають своє коріння саме в першому дитячому досвіді мовного спілкування письменника з нянею. Не буде перебільшенням припущення, що Кассандра відіграла в житті письменника таку ж роль, як всевітньо відома пушкінська Аріна Родіонівна, або міцкевичівська Гончаровська.

Реццорі визнавав, що ця проста селянська дівчина з гірського карпатського села, яка була його захистом і опорою в дитячі роки, подарувала йому таку життєву снагу, без якої він не зміг би стати тим, ким став. Кассандра передала Реццорі любов до рідної землі, вміння сміятися над собою і навколишнім, нерідко дуже абсурдним, світом, уміння сприймати життя таким, яким воно є, уникаючи штучних ускладнень. Реццорі не раз писав про її надзвичайну життєву інтуїцію, інтуїцію майже первісну, тваринну, але безпомилкову. Кассандра постає перед нами як людина, що увібрала в себе всю первинну силу матері-землі та багатовіковий досвід свого народу, який жив у гармонійній єдності з природним довкіллям і рідною землею: "Стихія країни, в якій ми жили, втілилася в одній її обраній дочці" [13, с. 26]. Глибинний зв'язок із рідною землею, Кассандрину любов до неї успадкував Греґор. Він писав: "Я любив країну і її красу, її простор, її первісність, я любив народ, що там жив... Я не міг бути з нею міцніше пов'язаний, як через Кассандру" [13, с. 42]. Все життя Реццорі почував себе буковинцем, сином саме цієї землі, незважаючи на те, що більшу частину життя прожив далеко від неї: "Протягом усього життя я відчував, що, як вигодуваний Кассандрою, увібрав у себе з усіма його світлими і темними силами молоко землі, з якої походила не моя мати, а вона" [13, с. 9].

Няня Реццорі була й залишилася надзвичайно загадковою особою, людиною, появу якої на життєвому шляху майбутнього письменника можна пояснити тільки волею Всевишнього. Жінка, справжнє ім'я якої, а також походження, місце і дата народження були нікому невідомими, з'явилася з нізвідки і канула в нікуди. А між тим без неї поява того Реццорі, якого знає весь світ, була б неможливою. Недаремно книгу "Квіти в снігу" він починає з розповіді саме про неї, та називає другою матір'ю. Саме її казки, оповідання, її любов до Буковини дали поштовх Реццорі до написання багатьох романів, просякнутих гумором і неприхованою тугою за Буковинським краєм.

Синівська любов Реццорі до Буковини була перш за все любов'ю до багатой, чарівної природи цього благодатного краю. Його духовна єдність з буковинською природою, розуміння, знання її, любов до неї залишилися в нього на все життя. Немало романтичних рядків присвятив Реццорі поезії буковинських пейзажів у своєму романі Краєвиди Буковини були мало схожі на пишну природу Адріатичного узбережжя, яку Реццорі теж знав і любив, але в них була своя

неповторна, самотня, чаруюча принадність: "меланхолійний простір селянської, провінційної країни, яку оперізують срібні пояси річок, горби і гори в темряві лісів" [13, с. 49]. У молодого Реццорі були чудові можливості для ознайомлення з красою буковинських пейзажів. Його батько, пристрасний мисливець, часто брав сина на полювання, знайомив з прекрасними монастирями Буковини і Молдавії, які він називав "островами у перегонах нашої варварської цивілізації".

У книзі "Квіти в снігу" письменник змальовує не тільки надзвичайної виразності і сили картини природи, але й урбаністичні краєвиди. Дехто з критиків називає письменника "топографом міст". Герої його книг, як і він сам, жили в багатьох європейських столицях і культурних центрах. Але на першому місці для Реццорі завжди стояли Чернівці: "Я можу мандрувати, куди захочу, але Чернівці наздоганяють мене" – щиро визнавав письменник.

Реццорі бачив Чернівці в різні періоди історії – і в румунський – 1918-1940 рр., і 1989 р., коли місто було радянським. Змінювалися історичні епохи, політичні умови, змінювалося і саме місто, його державна приналежність, склад населення, мова, навіть його назва. І весь цей шлях Буковинської столиці, цього "міста-хамелеона", відбився в творчості її талановитого сина. Але рідними для письменника були ті Чернівці, які ще називали "маленьким Віднем". Саме їм він присвятив стільки своїх творів, саме за ними він так тужив: "колишня столиця зі східних володінь колишньої Дуалістичної монархії, оточена ще блиском своєї колишньої слави" [15, с. 12]. Чернівці ж румунського періоду Реццорі описував як "нічийну країну між культурами Заходу і Сходу" [13, с. 130].

Одна з особливостей рідного краю Реццорі, яка завжди привертала до себе увагу і якій він завдячує своєю славою – це неймовірне, унікальне за своїм характером етнічне, мовне, релігійне, культурне розмаїття Буковини. Письменник щиро зізнавався в любові до народу, що живе на цій землі: "Я люблю народ, що там жив – різноманітний народ не однієї, а півдюжини націй, не тільки одного, а півдюжини віросповідань, не тільки однієї, а півдюжини мов, але це був народ цілком визначеного і особливого спільного гарту" [13, с. 42].

Тогочасні Чернівці були знані своїм "змішаним, повним життя, цинічно зухвалим та меланхолійно скептичним духом" [15, с. 12]. Для них були характерні, як писав Реццорі: "мудрість, світла інтелігентність, гостра спостережливість, любов до глузування, в'їдливого, дошкульного дотепу" [15, с. 12]. Письменник відзначав космополітизм рідного міста, називаючи його "світовим містом".

"Квіти в снігу" містять багато цікавої інформації про історію Буковини. Цінність її в тому, що вона виходить з-під пера очевидця тих подій. Родина Реццорі, як і всі буковинці, пережила з 1914 до 1940 р.

величезні потрясіння – Першу світову війну, розпад Дунайської імперії, захоплення Буковини Румунією, встановлення на її території нового режиму і вже в 1940 р. – приєднання краю до УРСР та СРСР. Всі ці події знайшли своє відображення в романі. Письменник уважав, що література краще, ніж історія, може відтворити дух епохи [14, с. 9]. І з цим завданням – відтворити в романі дух епохи, – Реццорі впорався блискуче. Декількома штрихами він змальовує картину, яка дає більшу уяву про той чи інший історичний факт, аніж сухий науковий трактат. Автор описує жах втечі з Буковини в 1914 р., вражаючі картини спустошення, які спричинила війна: "Тут і там у руїнах розбитих будинків гнів непотріб, стирчали голі стіни, розірвані фронти зяяли дірами у байдужій грі хмар" [13, с.64].

Родина Реццорі, що належала в колишній Австро-Угорській провінції до панівної верхівки, в королівській Румунії стала безправною родиною, людьми без громадянства, батьківщини, що знаходилася дуже непевному становищі. Румунізація Буковини, що провадилася жорстокими і форсованими методами, розквіт румунського націоналізму та шовінізму не могли не зачепити інтересів і національних почуттів етнічних меншин. Найбільше страждали українці та євреї, але й "Volksdeutsche" також відчували на собі цей щоденний тиск. Реццорі згадує кілька епізодів зі свого дитинства, які добре це ілюстрували. Коли вони з матір'ю перебували в Кронштадті і зупинилися в готелі "Zur Krone", шовіністичний портьє відмовився виконувати прохання матері, яка звернулася до нього по-німецьки. На одній німецькій виставі в Чернівцькому театрі румунські студенти вдалися до антинімецького акту, і з того часу батько Реццорі перестав відвідувати театр. Влітку 1919 року, коли Греґор з сестрою гуляли в парку, син румунського офіцера підійшов до сестри, зірвав з її голови бант, почав топтати його і з презирством кричав: "Брудні німці!". Маленький Греґор показав себе в цій ситуації як справжній мужчина. Він вихопив іграшкову шаблю і вдарив негідника по голові. Зчинився скандал, Греґор був суворо покараний, його шабля зникла, йому пояснювали, яку біду він міг накликати на всю родину, якщо б румунський офіцер захотів помститися.

Після розлучення батьків Греґор покинув Буковину і приїздив у рідні краї тільки на канікули. Він дуже страждав від туги за домом, за рідними. Останній раз перед Другою світовою війною він побував у Чернівцях 1936 року. Реццорі визнає: "Шкода! В Чернівцях було чому повчитися" [13, с. 295].

У 1940 р., коли Північна Буковина була приєднана до СРСР, із всієї родини Реццорі тут залишалася лише його мати, яка вже після війни розповідала про ті часи з великою іронією. До неї підселили сім'ю полковника. Він поведився зразково і дуже дивно: кожен ранок знімав і

акуратно складав постільну білизну, "щоб вона не замастилася". Його дружина і донька щоденно бігали по місту в пошуках товарів, які ще не встигли зникнути з полиць. Одного разу вони прийшли в дивних чепчиках, зав'язаних під підборіддям. Це були жіночі пояси, дійсного призначення яких вони не знали [13, с. 143].

Мати, як і всі інші "колишні" австрійці, "німці по крові" на підставі угоди між СРСР та Німеччиною, виїхала 1940 р. до райху. Тоді через репатріаційну комісію з Буковини за кордон виїхало 44577 осіб [1]. Таким чином, перестала існувати німецька община, а з палітри національностей, представники яких проживали в краї, зникла одна з них – з її європейською культурою, мовою і традиціями. Треба визнати, що Буковина, на якій місця завжди вистачало всім, стала від цього біднішою.

З 1940 р., з болем писав Реццорі, перестала існувати і сама Буковина як єдина адміністративно-територіальна одиниця. Вона була розділена між Румунією та Радянським Союзом. Чернівці також перестали бути столицею всього краю. Буковина стала для письменника "колишньою". Останній раз у своєму житті Реццорі відвідав Чернівці 1989 р. Місто, здавалося, залишилося таким самим, але, все ж таки, стало зовсім іншим. Зникла його яскравість, строкатість мов, одягу його жителів. Чернівці, на думку письменника, стали "стерильними", бездушними. Зник дух колись гомінливого, веселого, дотепного і мудрого міста. Різноманітність етносів, мов, вірувань, національних колоритів була замінена на новий, особливий, однорідний тип людей [13, с. 300]. 49 років панування тоталітарної системи не могли не змінити Чернівців. Умовою її функціонування якраз і було перетворення народу в сіру, безлику масу людей-гвинтиків, які однаково мислили, одягалися, серед яких переважала одна, російська мова.

Але ніяка зміна прапорів не вбила у Реццорі його вічного прагнення до Буковини, його любові до неї і туги: "По суті, я ніколи не залишав Буковину", – сказав Реццорі в одному інтерв'ю [4, с.121]. Тому і роман "Квіти в снігу" безумовно, можна назвати літературним пам'ятником людям, ландшафтам, вулицям, настроям дитинства.

Витоки особливостей ментальності Грегора фон Реццорі, його "ненімецькості" треба шукати саме в буковинському походженні автора, мовному, культурному і національному багатстві його рідного краю. Письменник визнавав: "Тільки одна восьма моєї крові, яку я сприйняв від Касандри з її молоком, має тутешнє походження. Але це була моя земля, міцніше пов'язана з моєю душею, ніж співані батьком вагнерівські пісні, ніж загальнонімецька агресивність, яка в мої роки насаджувалася через заполітизовані "Німецькі шкільні товариства" кожному німецькому школяру, ніж спокусливий світ казок і оповідей німецьких романтиків, які не можна було порівняти з містикою казок

Кассандри" [13, с. 234]. Для письменника ближчими були культури та етнічні традиції мультикультурної Буковини, вміння сміятися над собою і світом її дотепних, працьовитих жителів, ніж націоналістичні великонімецькі ідеї. Реццорі говорив: "Очевидно, в мені є щось таке, що принципово суперечить німецькій ментальності. Певна річ, коли походиш із Чернівців, то думаєш і реагуєш на все не так, як це робить той, хто виріс у Гамбурзі чи Берліні" [цит. за 2, с.175].

Отже, друга, "фізична" батьківщина Греґора фон Реццорі, Буковина, мала великий вплив на формування особистості письменника, його системи цінностей, поглядів, життєвих пріоритетів. Саме походження з багатонаціональної Буковини, колишнього австро-угорського краю, визначило особливості ментальності Реццорі, які більш пов'язані з романським, аніж германським світом. Чернівці і Буковина стали могутнім стимулом творчості письменника, надихали на створення багатьох творів. Реццорі завжди підкреслював, що він уродженець Буковини, його серце належить цій землі, і в своїх романах не раз висловлював свою синівську любов і вдячність.

Якось на запитання, що залишиться від нього після смерті, Реццорі з властивого йому іронічного манерою відповів – "попіл". Але і критики, і читачі можуть сказати, що це не так. Залишаться його книги, які є безцінними документами епохи, літературним пам'ятником країні дитинства – Буковині і чудовими зразками високохудожньої літератури, що поповнили скарбницю світової культури. Символічною тому є і дата смерті талановитого письменника – 23 квітня 1998 року. В цей день померли великі Сервантес і Шекспір, і він же є міжнародним днем книги.

1. Державний архів Чернівецької області, ф. 1, оп. 1, спр. 3, арк. 2-3.
2. Рухло П. Маґрібінський міфотворець: Післямова // Реццорі Г. Маґрібінські історії. – Чернівці: Молодий буковинець, 1997. – С. 165-175.
3. Beer O.F. Damals in Czernowitz // Wiener Journal. – 1989. – № 108. – С. 31.
4. Bergel H. Zum Tode des Schriftstellers Gregor von Rezzori // Südostdeutsche Vierteljahresblätter. – 1998. – № 47. – С. 118-121.
5. Bergel H. Gregor von Rezzoris autobiographische Studien "Blumen im Schnee" // Südostdeutsche Vierteljahresblätter. – 1993. – № 42. – С. 56-59.
6. Dittmar P. Weil sie sich leicht nehmen // Die Welt. – 1998. – 25.April.
7. Geib K.R. Am Ende der Spur // Der Südostdeutsche. – 1998. – 15 Juni.
8. Jastal K. "Wohin ich auch gehe, Czernowitz holt mich ein..." // Manuskript.
9. Klanska M. Das Erbe der Habsburgermonarchie bei Gregor von Rezzori // Die Bukowina Studien zu einer versunkenen Literaturlandschaft. – Tübingen, 1990. – С. 403-412.
10. Magris C. Das Blatt des Herrn Tarangolian // Bild und Gedanke. – Festschrift für Gerhard Baumann. – München, 1980. – С. 425-433.
11. Magris C. Exeuropa // Die Horen. – 1990. – № 3 -S. 34-39.
12. Postma H. Der Epochenschlepper // Die Horen. – 1990. – № 3 – S 5-8.
13. Rezzori G. Blumen im Schnee. – München, 1989.
14. Rezzori G. In Europa wächst die Zahl der militanten Spiesser // Die Welt. – 1997. – 27 Oktober.

15. *Rezzori G.* Heimkehr nach Tschernopol // Die Hören – 1990. – №3 – S. 9-18.
16. *Schomann S.* Erbarmen mit der Welt // Stuttgarter Zeitung. – 1994 – 14. Mai.
17. *Wedel E.* Ein begnadeter Verführer // Zeitmagazin. – 1994. – № 20. – S. 40-43.

Стаття надійшла до редколегії 19.10.1999.

Summary

The literary activity of the German writer of Bukovina Gregor von Rezzori in many aspects reflects the history and culture of the region. In this respect his autobiographic book "The Snow of Yesterday", dedicated to the childhood of the writer in Bukovina, is of considerable interest. Via the portraiture of the family and the land of childhood it gives the idea of the conditions in which Rezzori's character was formed, the roots of his mentality, the life of the multiethnic society between the world wars, when Bukovina was a part of the kingdom of Romania. The author's worldview in this piece of writing has two determinants – the old Austrian heritage of the Danube monarchy ("spiritual background") and the South-European multiculturalism of Bukovinian tradition in its ethnic, lingual, religious diversity, mirrored in Rezzori's vocabulary and style, healthy irony and self-irony, humor and sarcasm, which permeate the whole book.

© I.B.Мусієнко, 1999